

Starenje stanovništva Đakovštine

Levanić, Martina

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:217:738523>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Martina Levanić

Starenje stanovništva Đakovštine

Prvostupnički rad

Mentor: doc. dr. sc. Ksenija Bašić

Ocjena: _____

Potpis: _____

Zagreb, 2021.

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Prvostupnički rad

Starenje stanovništva Đakovštine

Martina Levanić

Izvadak: Geografski prostor Đakovštine, već je početkom 1970-ih godina zahvaćen procesom starenja stanovništva. Taj izrazito nepovoljan proces, na ovom se području očituje povećanjem udjela starog stanovništva, feminizacijom starijih dobnih skupina, kao i sve većim utjecajem na daljnje smanjivanje rodnosti i iseljavanje mladog stanovništva. Prosječna dob stanovništva Đakovštine se u razdoblju 1971. – 2011. godine povećala s 31,0 na 39,4 godine te je očekivano daljnje povećanje. Međutim, treba razlikovati ravničarski i prigorski dio Đakovštine u kojima proces starenja nije uzeo jednak zamah. Naime, u prigorskoj je Đakovštini stanje mnogo nepovoljnije, dok je u ravničarskoj bolje od prosjeka Republike Hrvatske. Brojne su negativne posljedice starenja stanovništva, dok strategije, mjere i populacijska politika, koje bi ublažile iste, nisu još pronađene ili u potpunosti usavršene.

26 stranica, 10 grafičkih priloga, 2 tablice, 26 bibliografskih referenci; izvornik na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: stanovništvo, demogeografija, Đakovština, demografsko starenje

Voditelj: doc. dr. sc. Ksenija Bašić

Tema prihvaćena: 11. 2. 2021.

Datum obrane: 23. 9. 2021.

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb
Faculty of Science
Department of Geography

Undergraduate Thesis

Population ageing in Đakovština

Martina Levanić

Abstract: The geographical area of Đakovo region was already affected by the population ageing in the early 1970s. This extremely unfavorable process is manifested in this area through an increase in the share of the elderly population, the feminization of older age groups, as well as an increasing impact on further declining birth rates and emigration of the young population. The average age of population of the Đakovština increased from 31.0 to 39.4 in a 40 year period between 1971 and 2011, and a further increase is expected. However, a distinction should be made between the plains and the hilly part of Đakovo, where the ageing process has not gained equal momentum. Namely, in the hilly part of Đakovština the situation is much more unfavorable, while in the plains part of Đakovština it is better than average of the Republic of Croatia. There are many negative consequences of population ageing, while strategies, measures and population policy that would mitigate them have not yet been found or fully improved.

26 pages, 10 figures, 2 tables, 26 references; original in Croatian

Keywords: population, population geography, Đakovština, population ageing

Supervisor: Ksenija Bašić, PhD, Assistant Professor

Undergraduate Thesis title accepted: 11/02/2021

Undergraduate Thesis defense: 23/09/2021

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb, Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. OPĆA GEOGRAFSKA OBILJEŽJA ĐAKOVŠTINE	3
2. 1. PRIRODNA OSNOVA PROSTORA ĐAKOVŠTINE	5
2. 2. HISTORIJSKO – GEOGRAFSKI RAZVOJ ĐAKOVŠTINE	5
3. DEMOGRAFSKO STARENJE	6
3. 1. UZROCI I POSLJEDICE DEMOGRAFSKOG STARENJA	7
3. 2. POKAZATELJI DEMOGRAFSKOG STARENJA	8
4. STARENJE STANOVNIŠTVA ĐAKOVŠTINE.....	9
4. 1. BIOLOŠKI SASTAV STANOVNIŠTVA ĐAKOVŠTINE	14
5. UZROCI DEMOGRAFSKOG STARENJA U ĐAKOVŠTINI	23
6. POSLJEDICE DEMOGRAFSKOG STARENJA U ĐAKOVŠTINI.....	24
6. 1. MOGUĆA RJEŠENJA ZA UBLAŽAVANJE POSLJEDICA.....	25
7. ZAKLJUČAK	26
POPIS LITERATURE	27
POPIS IZVORA	29
POPIS GRAFIČKIH PRILOGA.....	IV
POPIS TABLIČNIH PRILOGA	V

1. UVOD

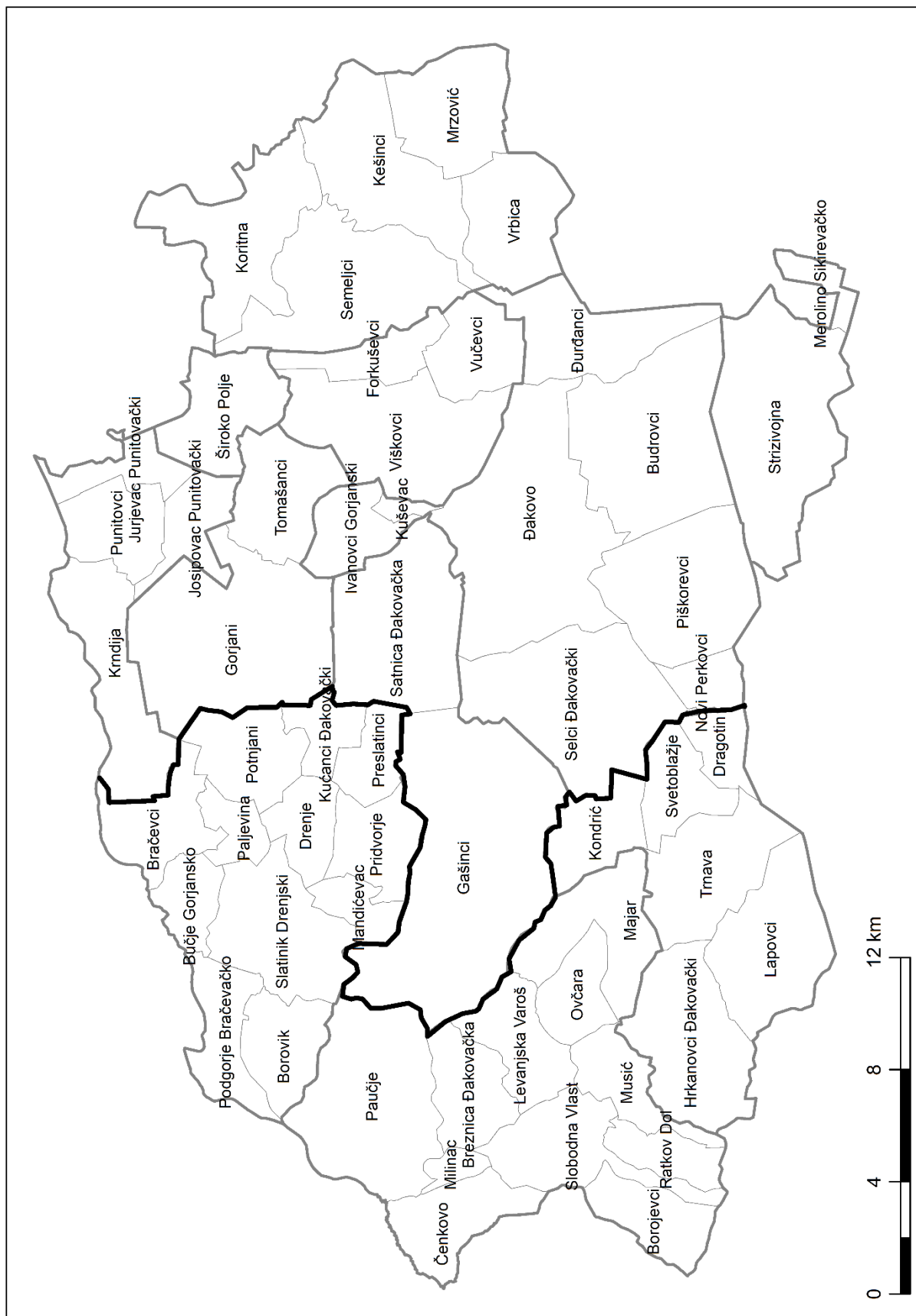
Demografsko starenje je proces koji je zahvatio gotovo cijelu Hrvatsku i razvijeni dio svijeta, pa tako i područje Đakovštine. Karakterizira ga vrlo nepovoljan utjecaj na budući sastav stanovništva, a to se manifestira kroz negativan utjecaj na prirodno kretanje, kao i na migracije. U ovom radu, kroz nekoliko demografskih pokazatelja, proučavat će se proces starenja na području Đakovštine. Cilj ovog rada je pobliže proučiti proces starenja, njegove uzroke i posljedice na primjeru Đakovštine te dati svoje prijedloge za ublažavanje negativnih posljedica procesa. Glavna metoda kojom će se postići navedeno je znanstvena analiza. Ona obuhvaća korištenje literature, kao i podataka iz statističkih izvora te grupiranje istih u tablice, pomoću kojih će se u konačnici izračunati traženi pokazatelji. Na kraju će se odabrani podatci prikazati grafički, kroz dobno-spolne piramide te osim toga, važna će biti uporaba GIS alata za izradu kartografskih prikaza. Vremenski period tijekom kojega će se promatrati proces starenja proteže se od 1961. do 2011. godine.

Prostorni obuhvat istraživanja je Đakovština, koja se u administrativnom smislu najbolje poklapa s prostornim obuhvatom bivše (do 1993. godine) općine Đakovo. Iako je došlo do određenih promjena u administrativno-teritorijalnom ustroju 2001. godine te se prostor općine Đakovo podijelio na 10 općina, nije došlo do promjene samog teritorijalnog obuhvata Đakovštine (Jukić, 2007). Istraživano područje obuhvaća 56 naselja grupiranih u 1 upravni grad Đakovo te 9 općina (Drenje, Punitovci, Gorjani, Satnica Đakovačka, Semeljci, Strizivojna, Viškovci, Levanjska Varoš i Trnava) (sl. 1.).

Prostor Đakovštine podijeljen je na istočni, ravničarski dio te na zapadni, prigorski dio. Ravničarski dio nalazi se na đakovačkom prapornom ravnjaku te je poljoprivredno pogodniji za proizvodnju (Jukić, 2007). Isto tako, kroz njega prolaze važne prometnice, pa je prometno dobro povezan. Zbog navedenog je i gušće naseljen te ga je kroz povijest obilježavao imigracijski karakter. Čine ga Grad Đakovo te općine Punitovci, Gorjani, Satnica Đakovačka, Semeljci, Strizivojna i Viškovci. Đakovo je ujedno centralno naselje, ali i jedino gradsko naselje u promatranom području.

Prigorsku Đakovštinu čine općine Drenje, Levanjska Varoš i Trnava. To je područje jače zahvaćeno depopulacijskim procesima, upravo zbog svog marginalnog smještaja u prostoru brežuljkastog reljefa i udaljenog od glavnih prometnica.

U proučavanih 56 naselja, 3 su naselja depopulirala do 2011. godine (Čenkovo, Borojevci i Merolino Sikirevačko), no ona su svejedno uvrštena u analize.

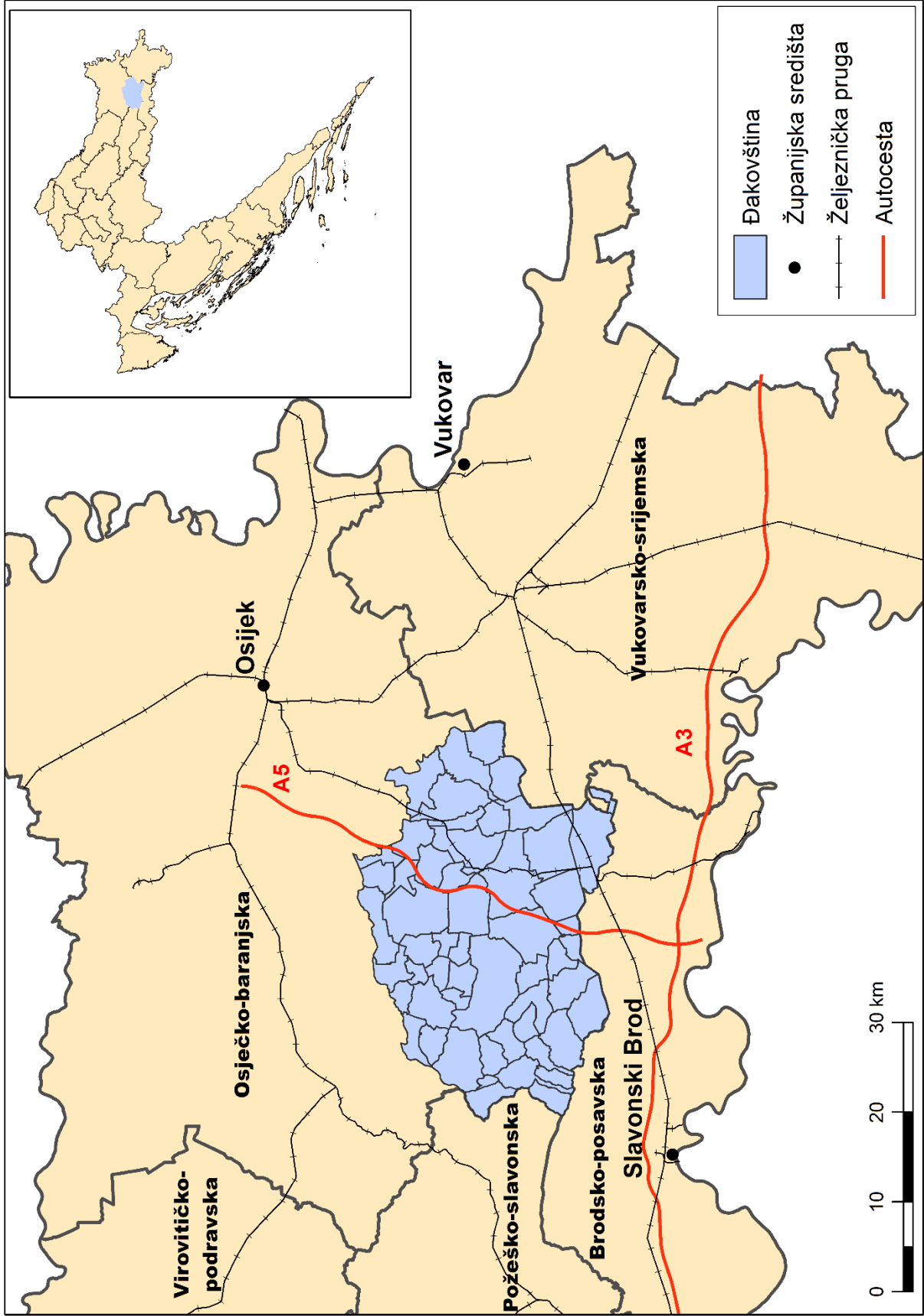
Sl. 1. Administrativna podjela Đakovštine po općinama i naseljima

2. OPĆA GEOGRAFSKA OBILJEŽJA ĐAKOVŠTINE

Prostor Đakovštine nalazi se u Slavoniji, na prostoru Istočne Hrvatske. Geografski položaj područja obilježen je smještajem na samom jugu Osječko-baranjske županije, na dodiru s Vukovarsko-srijemskom, Požeško-slavonskom te Brodsko-posavskom županijom. Geografski prostor Đakovštine na sjeveru je omeđen rijekom Vukom, na zapadu prelazi preko brdovitih predjela Krstova, tj. na vododijelnici između rijeka Vuke, Londže i Breznice. Južna granica prolazi grebenom Dilja te se spušta prema istoku, dok istočna granica presijeca Đakovštinu istočnije od sela Mrzović i Koritne (Čar, 2016).

Prometno-geografski položaj Đakovštine vrlo je povoljan, zato što kroz to geografsko područje prolaze dvije autoceste: A3, koja ju povezuje sa središnjom Hrvatskom te A5, koja ju povezuje sa županijskim središtem i najvećim gradom u županiji, Osijekom (sl. 2.).

Autocesta A5 poklapa se s paneuropskim koridorom Vc Budimpešta – Osijek – Đakovo – Sarajevo – Ploče. Značenje tog koridora za ovaj kraj vrlo je veliko, jer je njegova izgradnja ubrzala transformaciju gradske okoline. Vrlo je važan bio dovršetak izgradnje đakovačke obilaznice 1990-ih godina, jer se time rasteretio promet koji se odvijao kroz centar grada (Jukić, 2007). Osim koridora Vc, kroz prostor Đakovštine prolazi i željeznički koridor X, koji prolazi od Zagreba, do Strizivojne i dalje nastavlja prema Beogradu (Čar, 2016).

Sl. 2. Geografski položaj Đakovštine

2. 1. PRIRODNA OSNOVA PROSTORA ĐAKOVŠTINE

Đakovština se nalazi na prijelazu iz panonskog u peripanonski prostor, iz čega proizlaze njen ravničarski i prigorski dio. Ravničarska Đakovština, koja se nalazi u pravom panonskom prostoru, reljefno obuhvaća ocjeditiji i uzvišeniji ravnjak (100 metara nadmorske visine), uži pojas naplavnih ravni i terasa rijeke Vuke na sjeveru te južno Bosutsku nizinu s pritocima rijeka Breznice, Kaznice i Jošave. Pojas naplavnih ravni i terasa niži je od 100 metara nadmorske visine. Nasuprot tome, prigorski dio Đakovštine nalazi se na krajnjim obroncima Krndije i Dilja, koji su odvojeni riječnim tokom i dolinom rijeke Breznice (Augustinović, 1997). Ravničarska Đakovština čini više od polovice (52 %) ukupne površine Đakovštine te je od prigorske Đakovštine odvojena dolinom rijeke Kašnice (Marković, 1976 prema Čar, 2016).

Područje Đakovštine čine tri visinske zone. Najniža zona sastoji se od nizina Posavine i Podravine. Srednju visinsku zonu (100 – 150 metara nadmorske visine) čini đakovački praporni ravnjak, omeđen rasjednim linijama sa sjeverne i južne strane. Najvišu zonu, zonu đakovačkog pobrđa, čine istočne padine Krndije, Dilja i Krstova (Marković, 1976 prema Čar, 2016).

U nizinskom aluvijalnom području primarno je postojala vegetacija močvarnih šuma, no ona je nestala ljudskim djelovanjem te je stvoren kulturni pejzaž. Također, prostor je obilovao izvornim šumama hrasta, brijesta i graba, no one su privlačile stanovništvo, koje ih je iskorištavalo i u konačnici dovelo do njihovog nestanka (Augustinović, 1997).

Đakovština je tradicionalno poljoprivredno orijentirana. Budući da njen ravničarski dio leži na plodnom đakovačkom prapornom ravnjaku, u tom je dijelu i veća gustoća naseljenosti u odnosu na prigorski dio. Stoga se može reći da su prirodno-geografski faktori odredili prostorni razmještaj stanovništva Đakovštine (Jukić, 2007).

2. 2. HISTORIJSKO – GEOGRAFSKI RAZVOJ ĐAKOVŠTINE

Prvo naselje na području današnje Đakovštine bilo je rimsko naselje Certissa, putna postaja između Marsonije i Cibalijske. Nalazila se nešto južnije od Đakova (Čar, 2016). Tijekom povijesti, Đakovštinom se smatrao prostor crkvenog vlastelinstva, koje se nakon odlaska Turaka i osnivanja Vojne krajine, smanjilo prema jugu (Augustinović, 1997). Nakon ukinuća vlastelinstva, tj. njegove reorganizacije nakon 1848. godine, Đakovština je još uvijek pokazivala regionalnu posebnost te od tada počinje jačanje njenog značenja. To je područje oduvijek obilježavao imigracijski karakter te se u tom pogledu razlikovalo od okolnog

emigracijskog područja. Glavne seobene struje su uglavnom dolazile s juga ili zapada (Marković, 2002 prema Čar, 2016). U 19. stoljeću, Đakovo postaje važno imigracijsko područje te se u njega doseljava stanovništvo iz različitih dijelova Hrvatske (Baranje, središnje Hrvatske...), a osim njih, u velikoj se mjeri počinju doseljavati Nijemci i Mađari (Čatić, 2017). Veličina i izgled Đakova počeli su se mijenjati uslijed imigracija stranog stanovništva. Đakovština je većinom, osim samog središta Đakova, imala seoski izgled naselja, a broj se stanovnika migracijama povećavao. Stanovništvo je uglavnom bilo poljoprivredno, a grad Đakovo bio je naselje seoskog tipa sve do 20. stoljeća (Čar, 2016). Hrvatsko stanovništvo u ovo područje nastavilo doseljavati u većem broju i nakon svjetskih ratova. Tek nakon Drugog svjetskog rata, njemačko stanovništvo polako počinje iseljavati s područja Slavonije, pa tako i Đakovštine. Tijekom Domovinsko rata, cijela je Đakovština bila pogođena ratnim razaranja, a posebice njen istočni dio. Tada, u tom prostoru dolazi do velikog iseljavanja Srba te doseljavanja Hrvata iz Vojvodine i BiH, a u selima počinju prevladavati hrvatske katoličke obitelji (Čatić, 2017).

Danas je Đakovo, kao centar Đakovštine, tj. đakovačkog kraja, drugi grad po veličini u Osječko-baranjskoj županiji te 19. u Republici Hrvatskoj.

3. DEMOGRAFSKO STARENJE

Sastav prema dobi vrlo je važan pokazatelj biodinamike i živosti stanovništva nekog područja. Uz njega, često se u raznim demografskim analizama koristi i sastav prema spolu te su upravo ta dva pokazatelja, proučavana po dobnim skupinama, glavna podloga, tj. baza za istraživanje i proučavanje stanovništva te njegovih obilježja (Nejašmić, 2008). Proučavajući promjene u sastavu prema dobi i sastavu prema spolu, moguće je ustanoviti određene demografske procese koji se događaju na određenom području. Promjene ovih dvaju pokazatelja, koje su najčešće dugoročne, uglavnom dovode do vrlo značajnih i isto tako, dugoročnih i vidljivih promjena prirodnog kretanja stanovništva (Nejašmić, 2005).

Pojam demografskog starenja označava postupno starenje stanovništva određenog područja, tj. povećanje udjela starog stanovništva (60 i više ili 65 i više godina) u ukupnom broju stanovnika tog područja (Wertheimer-Baletić, 1999 prema Nejašmić i Toskić, 2013). Taj proces prati istovremeno smanjenje udjela mladog stanovništva (0-19 godina) u ukupnoj dobnoj strukturi stanovništva. Demografsko starenje nije nov proces, već se u nekim razvijenim

europskim državama pojavio prije otprilike 100 ili čak i više godina. Najranije se pojavio u Francuskoj, a zatim i u Švedskoj i Norveškoj (Nejašmić, 2005). Demografsko starenje jedan je od glavnih pokazatelja ulaska u završnu fazu demografske tranzicije, tzv. fazu zrelosti, s karakterističnim niskim stopama nataliteta, mortaliteta i prirodnog priraštaja (Wertheimer-Baletić, 1991, 1999 prema Peračković i Pokos, 2015).

3. 1. UZROCI I POSLJEDICE DEMOGRAFSKOG STARENJA

Demografsko starenje, kao jedan od važnih i aktualnih demografskih procesa, uvelike je određen prirodnim kretanjem stanovništva. Na sastav prema dobi, u velikoj mjeri dugoročno utječu rodnoš i smrtnošt. Na demografsko starenje u mnogo većoj mjeri utječe rodnošt nego smrtnošt, zbog toga što visoka rodnošt u konačnici dovodi do mladog dobnog sastava stanovništva, dok suprotno tome, niska rodnošt rezultira velikim udjelom starog i zrelog stanovništva (Nejašmić, 2005). Glavni uzroci starenja stanovništva su smanjenje prirodnog priraštaja, izjednačenje vrijednosti rodnošti i smrtnošti te postupno smanjenje stope rodnošti i stope fertiliteta. Osim toga, u razvijenim državama, pa tako i u Hrvatskoj, smanjuje se stopa mortaliteta starijeg stanovništva, odnosno produljuje se očekivano trajanje života. Smanjenje stope mortaliteta uzrokovano je smanjenjem smrtnošti od bolesti, posebice onih kojima je jače bilo zahvaćeno zrelo i staro stanovništvo. To se događa zbog napredovanja zdravstvene zaštite i medicine. Takav pad smrtnošti u starijim dobnim skupinama, jedan je od glavnih i najvažnijih uzroka pojave procesa demografskog starenja stanovništva (Bejaković, 2002). Na sastav prema dobi i u konačnici na demografsko starenje, osim prirodnog kretanja, utječu i migracije. Migracijama je najčešće i u najvećoj mjeri zahvaćeno stanovništvo u 20-im i ranim 30-im godinama života. U područjima iz kojih migranti odlaze, počinje se smanjivati udio stanovništva u navedenoj dobi te se formiraju krnje generacije, koje su lako uočljive na dobnospolnim piramidama. Osim toga, to mlado stanovništvo koje migrira u druge dijelove države ili izvan države, sa sobom odnosi i svoj biopotencijal te se sužava baza dobnospolne piramide, a povećava udio starog stanovništva (više od 60 godina) (Nejašmić, 2005). Takav negativan utjecaj na bioreprodukciju uzrokuje prirodnu, tj. biološku depopulaciju (Nejašmić, 2008).

Jedan od najvažnijih vanjskih i tzv. „nenormalnih“ čimbenika, koji utječu na sastav prema dobi, zasigurno je prisutnošt ratnih zbivanja. Rat ima vrlo negativan utjecaj na dobnospolni sastav stanovništva jer dolazi do civilnih gubitaka, kao i gubitaka vojnika, koji su najčešće u svojim

20-im godinama života. Osim toga, rat utječe i na unutarnje, ali i vanjske migracije te na smanjenje stope nataliteta zbog psiholoških razloga (Winkler, 1954 prema Nejašmić, 2005).

Iako starenje stanovništva podrazumijeva napredak medicine, bolju kvalitetu života, duži životni vijek, proces je vrlo nepovoljan te ima negativne posljedice na demografski razvoj stanovništva. Glavne demografske posljedice na koje djeluje starenje stanovništva su usporavanje stope porasta stanovništva, smanjivanje stope rodosti te povećanje opće stope smrtnosti. Osim toga, zbog sve manjeg udjela mladog stanovništva, smanjuje se učestalost migracija stanovništva. Starenje negativno utječe na dobno-spolnu strukturu stanovništva, jer dolazi do sve veće prevlasti žena u udjelu stanovništva starijih dobnih skupina, tzv. feminizacija starih dobnih skupina. Također, vrlo je problematična posljedica i starenje radnog kontingenta (Nejašmić, 2005). Povećava se neravnoteža između ekonomski aktivnog stanovništva i umirovljenika, što dovodi do povećanja izdataka za mirovine, sve većih pritisaka na zdravstvo i socijalnu skrb te u konačnici i do povećanja javnih rashoda i sveopćeg negativnog utjecaja na gospodarski razvoj (Mečev i Vudrag, 2012). Radna snaga stari, što je vrlo nepovoljno za gospodarski razvoj, upravo zbog toga što se stariji radnici teže prilagođavaju tehnološkom napretku te imaju nižu proizvodnost rada (Nejašmić, 2005).

Demografsko starenje ima vrlo negativne posljedice na sustav socijalne skrbi. U mnogim razvijenim europskim državama upravo izdaci za umirovljenike čine i najveći udio u potrošnji na socijalnu skrb (Obadić i Smolić, 2008).

3. 2. POKAZATELJI DEMOGRAFSKOG STARENJA

Najvažniji pokazatelji demografskog starenja su koeficijent starosti, indeks starosti te koeficijent dobne ovisnosti starih i prosječna dob stanovništva. Koeficijentom starosti prikazuje se udio starog stanovništva (60 i više godina ili 65 i više godina) u ukupnom broju stanovnika. Povećanjem udjela starog stanovništva u ukupnom stanovništvu, moguće je prepoznati i odrediti proces starenja populacije (Živić, 2003). Prema ovom pokazatelju, određena populacija počinje starjeti kada udio stanovništva starog 60 i više godina, dosegne 12 %, odnosno stanovništva starog 65 i više godina, dosegne 8 % u ukupnom broju stanovnika. Koeficijent starosti jedan je od najkorištenijih i najreprezentativnijih pokazatelja starenja stanovništva (Nejašmić, 2005).

Također, proces starenja moguće je pratiti i kroz indeks starosti, koji se vrlo često koristi. Tu se u odnos stavlja broj starog (60 i više ili 65 i više godina) i mladog (0-19 ili 0-14 godina)

stanovništva (Živić, 2003). Prema ovom pokazatelju, kritična vrijednost, odnosno, vrijednost nakon koje se smatra da je započela demografska starost, iznosi 40,0, a označava 40 starih na svakih 100 mladih stanovnika (Nejašmić, 2005).

Koeficijent dobne ovisnosti starih treći je pokazatelj demografskog starenja, a prikazuje opterećenost stanovništva radne dobi stanovništvom u postradnoj dobi (Nejašmić, 2005). Prikazuje broj starog stanovništva na 100 osoba koje su u radnoj dobi (Nejašmić i Toskić, 2013).

Osim navedena tri pokazatelja, koji se vrlo često koriste, a korišteni su i u ovom radu, proces starenja moguće je pratiti i kroz promjenu prosječne dobi stanovništva. Tijekom procesa starenja, prosječna dob stanovništva određenog područja postupno se povećava, što je slučaj u Republici Hrvatskoj, kao i u ostalim razvijenim europskim državama. Granična vrijednost prosječne dobi, koja označava da je stanovništvo zašlo u proces starenja je 30 godina.

4. STARENJE STANOVNIŠTVA ĐAKOVŠTINE

Kao i velika većina teritorija Republike Hrvatske, prostor Đakovštine također je zahvaćen demografskim procesom starenja stanovništva. U tablici 1. prikazani su podaci o broju stanovnika i dobnim skupinama za područje Đakovštine te posebno za njen ravničarski i prigorski dio. Iz navedenih podataka, izračunati su indeks starosti, koeficijent starosti, koeficijent dobne ovisnosti starih te prosječna dob. Podatci se odnose na popise stanovništva 1961., 1971., 1981., 1991., 2001. i 2011. godine.

Smatra se da je populacija određenog područja počela starjeti kada koeficijent starosti dosegne 12 %. Stanovništvo Republike Hrvatske tu je brojku dostiglo 1960-ih godina (Nejašmić, 2005). Koeficijent starosti Đakovštine je prema podacima iz popisa 1971. godine, iznosio 12,2 %, što znači da je početkom 1970-ih stanovništvo Đakovštine zakoračilo u demografsku starost (tab. 1.). To znači da je cjelokupno stanovništvo Đakovštine u fazu demografske starosti ušlo nešto kasnije od ukupnog stanovništva Republike Hrvatske.

Ako se promotre podaci posebno za ravničarski i posebno za prigorski dio Đakovštine, uočljivo je da je koeficijent starosti ravničarskog dijela Đakovštine tek 1981. godine iznosio 12,2 %. Iz toga se lako može zaključiti da je ravničarski dio Đakovštine, u koji se ubraja i grad

Đakovo, dobno mnogo mlađi od ostalog dijela Đakovštine, tj. prigorskog dijela te je demografsku starost dostigao tek 10 godina kasnije (tab. 1.).

Primjetna je i razlika u koeficijentu starosti prigorske Đakovštine 1961. i 1971. godine. Naime, on je 1961. godine iznosio 10,1 %, dok je 1971. godine iznosi 14,6 %, što je razlika od 4,5 % u samo 10 godina (tab. 1.). Iz toga se može zaključiti da seoska naselja, koja čine općine prigorske Đakovštine (Trnava, Levanjska Varoš i Drenje), gube svoje mlado stanovništvo, tj. u ukupnom udjelu sve više počinju prevladavati starije dobne skupine. To je desetljeće u kojemu je ruralni egzodus u Hrvatskoj dosegao vrhunac, pa je tako i prigorski dio Đakovštine tada pogođen velikim odljevom seoskog stanovništva prema gradovima. Istodobno Đakovo, koje se nalazi u ravničarskom dijelu, kao gradsko naselje ima priljev stanovništva, što pozitivno utječe na njegova demografska obilježja.

Koeficijenti starosti (udio starih 60 i više godina) svih triju područja (cjelokupne Đakovštine, ravničarskog i prigorskog dijela) povećavaju se svakim novijim popisom stanovništva, da bi 2011. godine on u cjelokupnoj Đakovštini iznosio 20,6 %, u ravničarskom dijelu 20,2 % te u prigorskom dijelu 24,2 % (tab. 1.). Uočljivo je da se koeficijenti starosti cjelokupne Đakovštine i njenog ravničarskog dijela razlikuju u samo 0,4 %, dok se od cjelokupne Đakovštine i njenog prigorskog dijela razlikuju 3,6 % (tab. 1.). To je zato što je većina stanovništva Đakovštine koncentrirana u njenom ravničarskom dijelu, pa i sam grad Đakovo, dok je u njenom prigorskom dijelu koncentrirano mnogo manje stanovnika.

Koeficijent starosti Republike Hrvatske 2011. godine iznosio je 24,1 % (DZS, 2013). Prema ovom podatku, može se zaključiti da je Đakovština, a posebice njen ravničarski dio, u mnogo povoljnijem položaju u odnosu na cjelokupno gledanu Republiku Hrvatsku. Udio stanovništva starog 60 i više godina u ukupnom stanovništvu, u ravničarskom dijelu Đakovštine i cjelokupnoj Đakovštini niži je od istoga u cjelokupnoj Republici Hrvatskoj za 3,5 – 4 %. S druge strane, koeficijent starosti prigorskog dijela Đakovštine za 2011. godinu, iznosi 24,2 %, što je približno jednako koeficijentu starosti Republike Hrvatske iste godine (tab. 1.).

Osim koeficijenta starosti, za navedena područja izračunati su i koeficijent dobne ovisnosti starih, indeks starosti te prosječna starost. Koeficijent dobne ovisnosti starih u sva se tri područja u prikazanom razdoblju 1961. - 2011. povećava, od 8,8 do 24,1 za cijelu Đakovštinu, od 8,7 do 23,2 za ravničarski dio te od 9,3 do 31,1 za prigorski dio Đakovštine (tab. 1.). Kao i kod koeficijenta starosti, očekivano je najnepovoljnije stanje u prigorskoj Đakovštini.

Koeficijent dobne ovisnosti starih za cijelu Republiku Hrvatsku 2011. godine iznosio je 26,4 (Nejašmić i Toskić, 2013). Usporedi li se taj podatak s koeficijentima dobne ovisnosti

starih za pojedine dijelove Đakovštine, vidljivo je da je Republika Hrvatska u odnosu na cjelokupno gledanu Đakovštinu (24,1) i na posebno gledano njezin ravničarski dio (23,2), u nepovoljnijem položaju što se tiče opterećenosti radnog kontingenta postradnim kontingentom. S druge strane, prigorska Đakovština ipak se ističe od ostatka Đakovštine s mnogo nepovoljnijim koeficijentom dobne ovisnosti starih, koji je mnogo veći od onog koji se odnosi na cjelokupnu Republiku Hrvatsku.

Indeks starosti Republike Hrvatske 2011. godine iznosio je 115,0, dok je 1971. godine iznosio 47,2 (DZS, 2013). Nasuprot tome, indeks starosti Đakovštine 2011. godine iznosio je 82,5, a 1971. godine 31,1 (tab. 1.). Iz podataka se može izračunati razlika između indeksa starosti za Republiku Hrvatsku za navedene godine i ona iznosi 67,8, što znači da se u navedenom periodu broj starih na 100 mladih povećao za 67,8. Ako se pogledaju indeksi starosti Đakovštine, također je vidljivo povećanje broja starih u odnosu na mlade, a ono iznosi 51,4, što je mnogo manja razlika nego na primjeru cijele države. U Đakovštini je 2011. bilo 82,5 starih na 100 mladih, što je vrlo nepovoljno stanje, no u odnosu na iste podatke za cijelu državu, ipak nešto pozitivnije. Pogleda li se indeks starosti ravničarskog dijela Đakovštine 2011. godine (80,3) te prigorskog dijela iste godine (99,4), vidljivo je da je stanje slično kao i u ostalim pokazateljima, tj. za ravničarski dio Đakovštine stanje je najpovoljnije, a za prigorski najnepovoljnije (tab. 1.).

Prosječna dob je također jedan od mogućih pokazatelja starenja stanovništva. U tablici 1. može se pratiti povećanje prosječne dobi u periodu 1961. – 2011. za cijelu Đakovštinu i njezine dijelove. U Đakovštini je 1961. godine prema podacima iz popisa stanovništva, prosječna dob bila 29,3 godine, dok je 2011. bila 39,4 godina (tab. 1.). To znači da je u razdoblju do 50 godina, prosječna dob stanovnika narasla za 10,1 godinu. Promotri li se prosječna dob ravničarske i prigorske Đakovštine, vidljivo je da se prosječna dob ravničarske Đakovštine u navedenom periodu povećala od 28,8 godina do 39,2 godine. Prosječna dob prigorske Đakovštine u navedenom se razdoblju povećala od 30,7 godina do 41,1 godinu. Podatci nisu začuđujući uzmu li se u obzir prethodno predočeni pokazatelji.

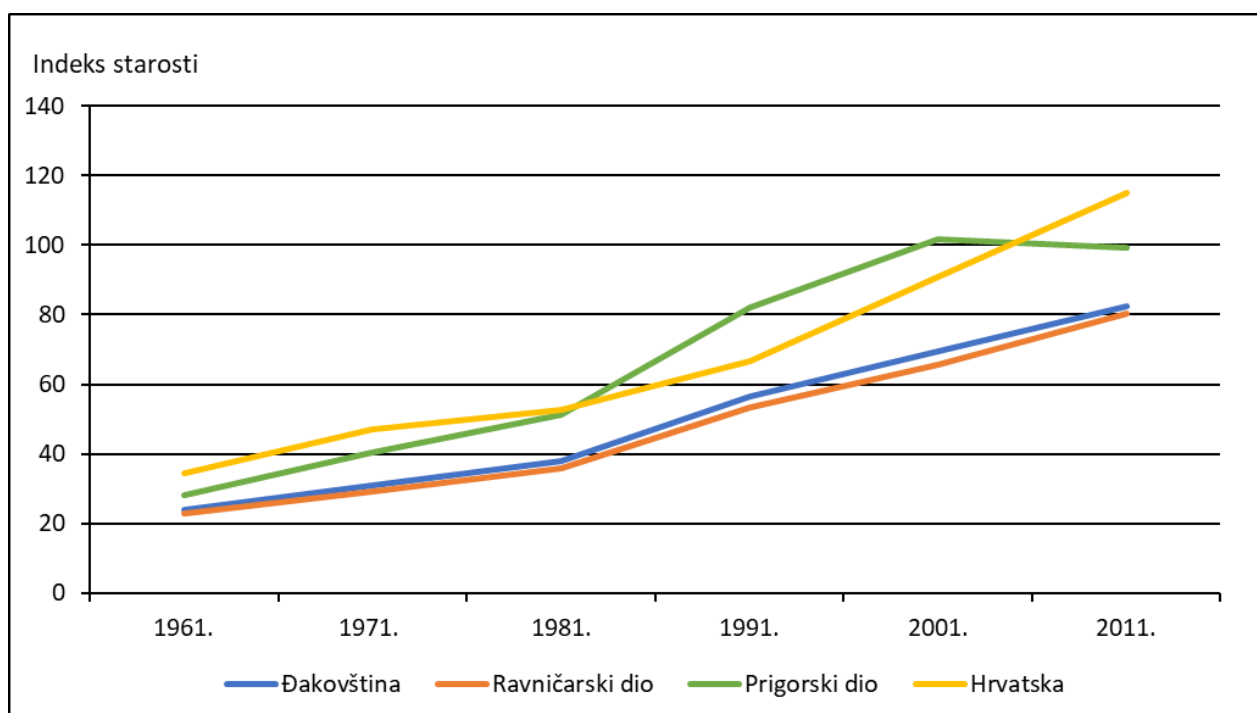
Uzme li se u obzir da je prosječna starost stanovništva Osječko-baranjske županije 2011. godine iznosila 41,2 godine, a cijele Hrvatske 41,7 godina, vidljivo je da je prosječna dob Đakovštine poprilično niža od prosjeka (DZS, 2013). To se odnosi čak i na prigorsku Đakovštinu, no u mnogo manjoj mjeri.

Tab. 1. Pokazatelji starenja stanovništva Đakovštine i njezinih dijelova u period 1961. – 2011. godine

Godina	Područje	Broj stanovnika	$P_{(0-19)}$	$P_{(15-64)}$	$P_{(60+)}$	$P_{(65+)}$	Prosječna dob	Indeks starosti	Koeficijent starosti	Koeficijent dobne ovisnosti starih
1961.	Đakovština	52017	20582	32468	4911	2873	29,3	23,9	9,4	8,8
	Ravničarska Đ.	40529	16493	25019	3755	2179	28,8	22,8	9,3	8,7
	Prigorska Đ.	11488	4089	7449	1156	694	30,7	28,3	10,1	9,3
1971.	Đakovština	53650	21025	33732	6531	4207	31,0	31,1	12,2	12,5
	Ravničarska Đ.	43941	17520	27563	5112	3302	30,5	29,2	11,6	12,0
	Prigorska Đ.	9709	3505	6169	1419	905	33,0	40,5	14,6	14,7
1981.	Đakovština	51536	17337	34496	6573	4873	33,7	37,9	12,8	14,1
	Ravničarska Đ.	43738	14964	29195	5356	3973	33,1	35,8	12,2	13,6
	Prigorska Đ.	7798	2373	5301	1217	900	36,5	51,3	15,6	17,0
1991.	Đakovština	52023	15131	35330	8561	5435	35,4	56,6	16,5	15,4
	Ravničarska Đ.	45189	13403	30607	7140	4579	35,0	53,3	15,8	15,0
	Prigorska Đ.	6834	1728	4723	1421	856	38,5	82,2	20,8	18,1
2001.	Đakovština	51964	14844	32803	10338	7471	36,9	69,6	19,9	22,8
	Ravničarska Đ.	45754	13237	29079	8702	6263	36,5	65,7	19,0	21,5
	Prigorska Đ.	6210	1607	3724	1636	1208	39,7	101,8	26,3	32,4
2011.	Đakovština	47549	11886	31535	9804	7602	39,4	82,5	20,6	24,1
	Ravničarska Đ.	42055	10550	28075	8476	6526	39,2	80,3	20,2	23,2
	Prigorska Đ.	5494	1336	3460	1328	1076	41,1	99,4	24,2	31,1

Izvor: DZS, 2013; DZS, 2003; DZS, 1994; DZS, 1981; Savezni zavod za statistiku SFRJ, 1973; Savezni zavod za statistiku SFRJ, 1965

Indeks starosti Hrvatske 1961. godine (34,3) bio je viši u odnosu na Đakovštinu (23,9) i njezin ravničarski (22,8) i prigorski dio (28,3) (sl. 3.). U promatranom razdoblju (1961. – 2011.) primjetan je porast indeksa u sva četiri područja, s iznimkom blagog pada vrijednosti indeksa prigorske Đakovštine u razdoblju 2001. – 2011. godine (sl. 3.). Vrijednost indeksa starosti prigorske Đakovštine u navedenom razdoblju, bila je viša od indeksa starosti Hrvatske jedino 1991. i 2001. godine. Indeksi starosti Đakovštine i ravničarske Đakovštine približno su jednaki u svim godinama promatranog razdoblja te od 1981. godine, njihove vrijednosti počinju sve više „rasti“ (sl. 3.). Moguće je očekivati daljnji porast vrijednosti indeksa starosti u Đakovštini, ali i isto tako i u Republici Hrvatskoj.

Sl. 3. Usporedba indeksa starosti Đakovštine, njenog ravničarskog i prigorskog dijela te Hrvatske u razdoblju od 1961. do 2011. godine

Izvor: DZS, 2013; DZS, 2003; DZS, 1994; DZS, DZS, 1981; Savezni zavod za statistiku SFRJ, 1973; Savezni zavod za statistiku SFRJ, 1965

Za popise stanovništva 1948. i 1953. nisu dostupni podatci o dobnim skupinama stanovništva (0-4, 5-9...) za svako pojedino naselje te iste pokazatelje nije moguće izračunati za navedene godine. Kako bi se ipak prikazali određeni podatci za navedene dvije godine, u tablici 2. prikazani su pokazatelji za teritorij cijele Republike Hrvatske, kako bi se isti mogli koliko toliko usporediti s podacima koji se odnose na područje Đakovštine.

Vidljivo je da je prosječna dob stanovništva Hrvatske već 1948. godine prešla 30 godina (30,1 godina) te se nastavila povećavati 1953. godine (30,7 godina) (tab. 2.). Stanovništvo Đakovštine, a posebice njenog ravničarskog dijela, poprilično je mlađe, s obzirom na to, da je stanovništvo cjelokupno gledane Đakovštine i njenog ravničarskog dijela tek u popisu iz 1971. godine zabilježilo prosječnu dob veću od 30 godina.

Prema vrijednostima koeficijenta starosti, indeksa starosti te koeficijenta dobne ovisnosti, situacija je slična kao i s prosječnom dobi stanovnika. Naime, sva tri pokazatelja već u 1948-oj godini imaju veće vrijednosti nego isti za područje ravničarske Đakovštine i cijele Đakovštine. Jedina je iznimka prigorska Đakovština, koja ipak ima više vrijednosti odabranih pokazatelja od ostatka Đakovštine.

Stanovništvo Republike Hrvatske danas obilježava vrlo visok stupanj ostarjelosti te stanovništvo Hrvatske pripada četvrtom tipu, tj. obilježava ga duboka starost (Nejašmić, 2005).

Tab. 2. Pokazatelji starenja stanovništva Hrvatske 1948. i 1953. godine

Godina	Broj stanovnika	P ₍₀₋₁₉₎	P ₍₁₅₋₆₄₎	P ₍₆₀₊₎	P ₍₆₅₊₎	Prosječna dob	Indeks starosti	Koeficijent starosti	Koeficijent dobne ovisnosti starih
1948.	3756807	1480724	2430370	373455	240878	30,1	25,2	9,9	9,9
1953.	3918817	1442233	2585033	402479	273607	30,7	27,9	10,3	10,6

Izvor: Savezni zavod za statistiku FNRJ, 1959; Savezni zavod za statistiku i evidenciju FNRJ, 1951.

4. 1. BIOLOŠKI SASTAV STANOVNIŠTVA ĐAKOVŠTINE

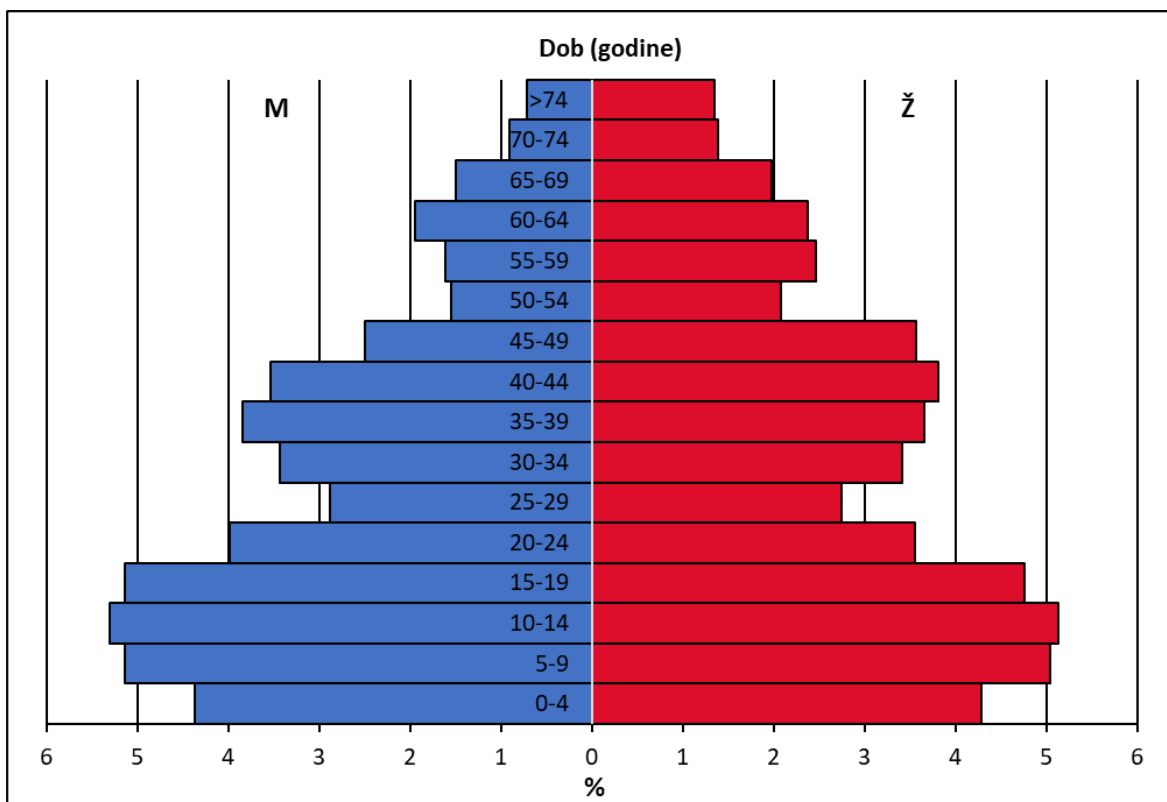
Biološki sastav stanovništva (sastav prema dobi i spolu), odnosno njegova obilježja, utječu na fertilni i radni kontingent (Wertheimer-Baletić, 1982 prema Jukić, 2007). Zbog toga je važno detaljnije prikazati biološki sastav stanovništva Đakovštine te njenih pojedinih dijelova. Naime, biološki sastav stanovništva najbolje je prikazati kombiniranim tablicama s dva ulaza te konačno, dobno-spolnim piramidama (Nejašmić, 2005).

Dobno-spolne piramide odnose se na područje Đakovštine, njen ravničarski dio te prigorski dio. Prikazuju godinu početka demografskog starenja za odabrani prostor, tj. godinu kada je prema popisu stanovništva po prvi puta koeficijent starosti dostigao 12 %, no u obzir su uzeti i drugi pokazatelji iz tablice 1. Osim toga, za svako područje prikazana je i dobno-spolna piramida prema podacima iz popisa stanovništva 2011. godine, kako bi se podatci mogli usporediti s ranijim.

U prethodnom poglavlju utvrđeno je da je proces demografskog starenja na području Đakovštine započeo 1971. godine. Uočljivo je da dobno-spolna piramida počinje prelaziti iz oblika koji je karakterističan za zrelo stanovništvo, u oblik karakterističan za staro stanovništvo (sl. 4.). Baza piramide postupno se počinje sužavati, a sam vrh piramide (75 i više godina) postaje proširen i gubi „šiljasti“ oblik. Prouči li se odnos muškog i ženskog stanovništva po određenim dobnim skupinama, vidljivo je da pri dnu piramide, u nešto manjoj mjeri, dominira muško stanovništvo. Tu se očituje diferencijalni natalitet, gdje se rađa nešto više dječaka nego djevojčica. S druge strane, pri vrhu piramide, točnije već od kraja 40-ih i početka 50-ih godina života, počinje dominirati žensko stanovništvo (sl. 4.). To nije neobična pojava, već je prisutna u većini razvijenih država, a zove se diferencijalni mortalitet, što znači da muškarci u pravilu kraće žive nego žene.

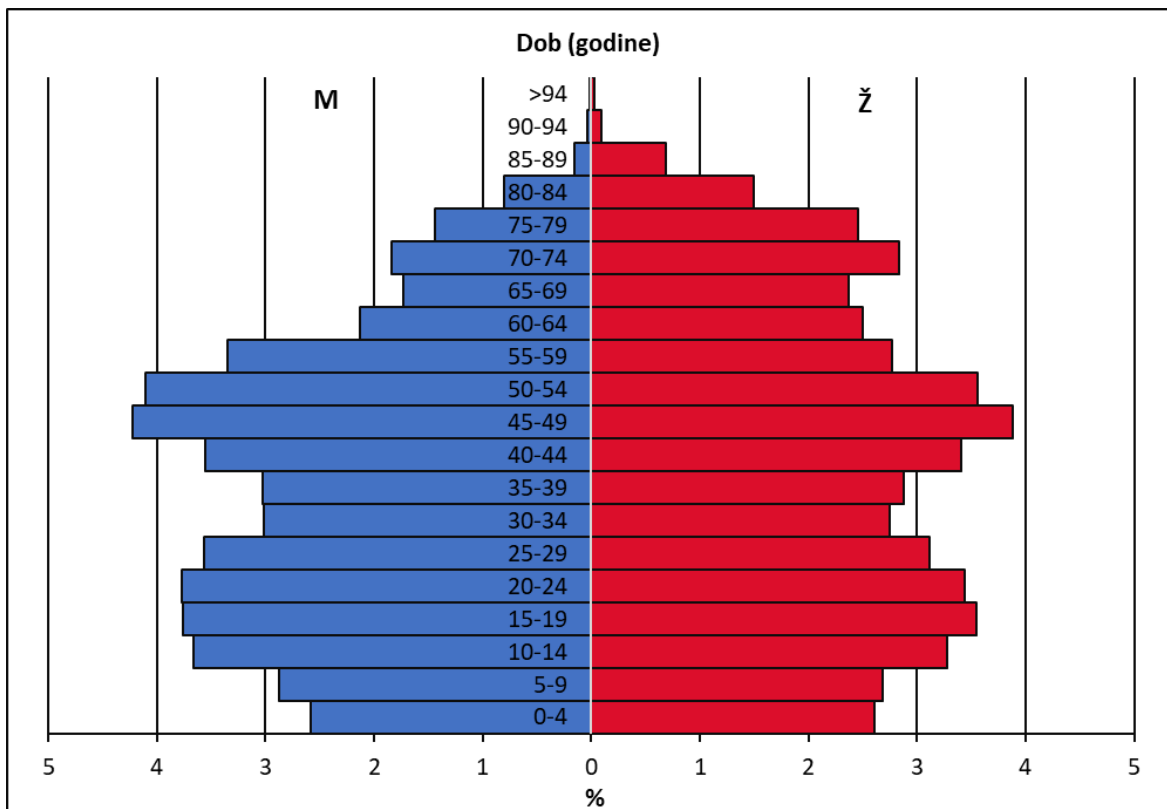
Također, uočljiva su „udubljenja“ u pojedinim dijelovima piramide, tzv. krnje generacije. Takve generacije vidljive su u dobnim skupinama 50-54 godina, 25-29 godina te u samoj bazi piramide, 0-4 godine (sl. 4.). Razlog takvih krnjih generacija leži u ratovima i migracijama, koje su se zbivale 40-ih godina 20. stoljeća, točnije tijekom Drugog svjetskog rata. Naime, stanovništvo koje je 1971. godine imalo 50-ak godina, tijekom Drugog svjetskog rata bilo je u svojim 20-im godinama života. Zbog toga je u dobnj skupini 50-54 manji broj stanovnika, posebno muškog stanovništva. Budući da je smanjenjem u tim generacijama smanjen i biopotencijal istih, krnje generacije nastaju svakih otprilike 25 godina (sl. 4.).

Dobno-spolna piramida koja se odnosi na prostor Đakovštine 2011. godine, poprilično se razlikuje od prethodne. Oblik dobno-spolne piramide mnogo se promijenio u proteklom razdoblju te ona poprima oblike urne. Baza piramide je mnogo suženija u odnosu na njen središnji dio, što ukazuje da se broj mladog stanovništva nastavio smanjivati, a udio zrelog te posebno starog stanovništva, povećavati (sl. 5.). Kao i u prethodnoj piramidi, vide se krnje generacije utjecane ratovima i migracijama, a koje su ovaj put povezane i s Domovinskim ratom. Udio žena u starijim dobnim skupinama mnogo je veći nego udio muškaraca. U mlađim dobnim skupinama udio muškog stanovništva nešto je veći nego udio ženskog, no razlike nisu toliko uočljive (sl. 5.).

Sl. 4. Dobno-spolna struktura stanovništva Đakovštine 1971. godine

Izvor: Savezni zavod za statistiku SFRJ, 1973

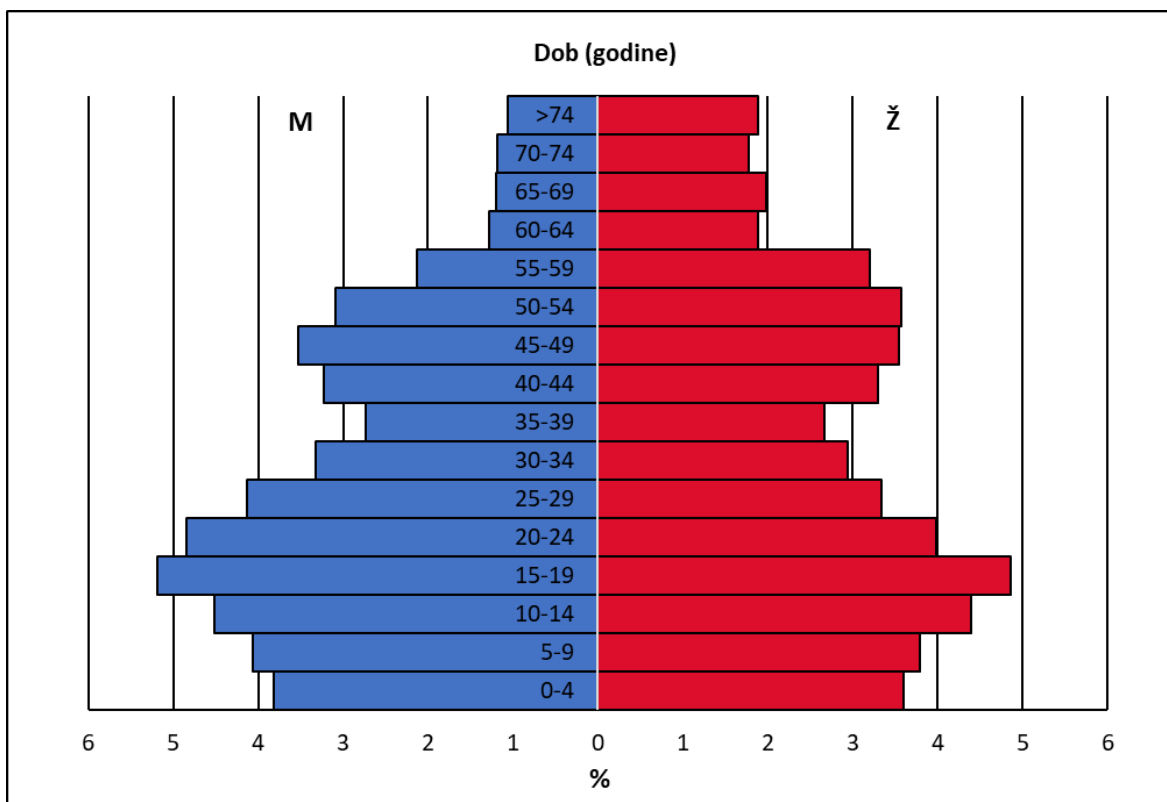
Sl. 5. Dobno-spolna struktura stanovništva Đakovštine 2011. godine

Izvor: DZS, 2013

Budući da se pokazatelji starenja poprilično razlikuju na području ravničarske i prigorske Đakovštine, posebno su napravljene dobno-spolne piramide za svaki od njih. Budući da je 1981. godine po prvi put zabilježena demografska starost u ravničarskom dijelu Đakovštine, dobno-spolna piramida na slici 6, odnosi se upravo na tu godinu.

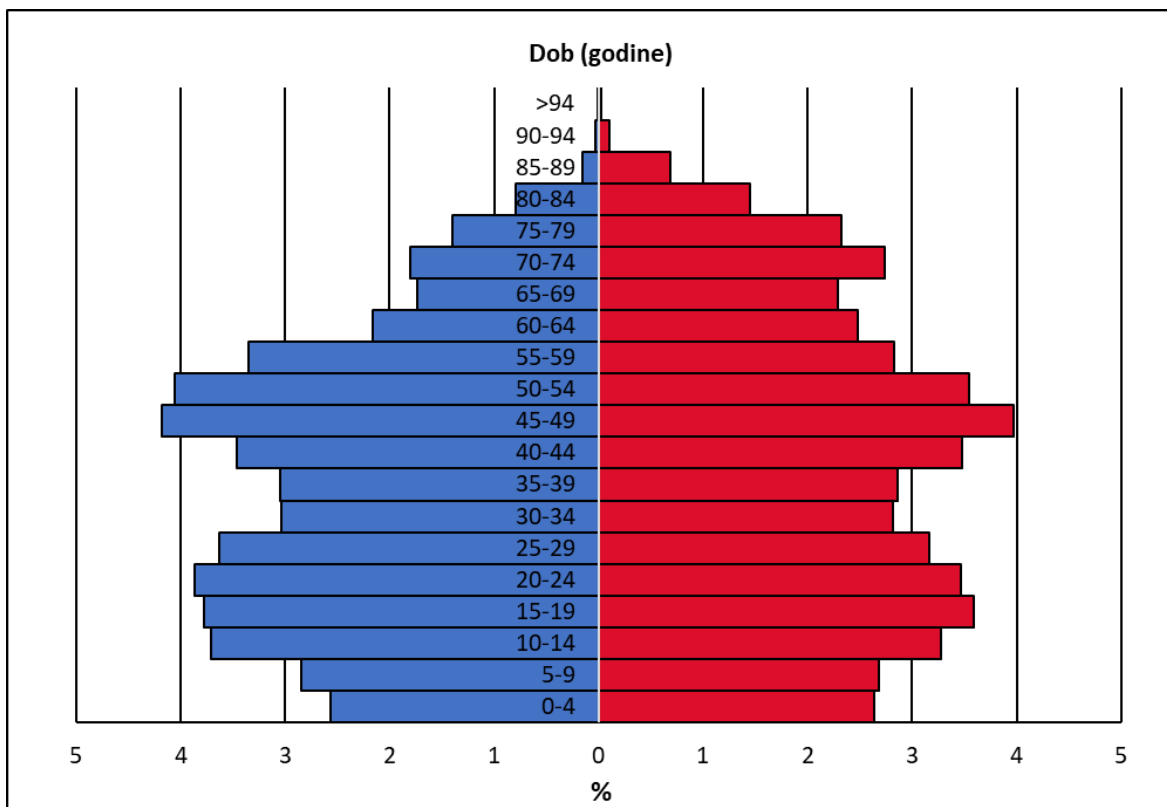
Na dobno-spolnoj piramidi uočljiva je dominacija ženskog stanovništva u starijim dobnim skupinama (od 50-54 godina, pa nadalje) te blaga dominacija muškog stanovništva u mlađim dobnim skupinama (sl. 6.). Također, uočljive su krnje generacije, a posebno je tu izražena dobna skupina 35-39 godina. Usporedi li se to s dobno-spolnom piramidom za cijelu Đakovštinu 1971. godine (sl. 4.), vidljivo je da je to ista generacija 10 godina kasnije. Uspoređivanje tih dviju piramida je moguće jer ravničarski dio Đakovštine čini mnogo veći udio u ukupnom stanovništvu Đakovštine, nego što to čini prigorski dio. Osim toga, primjetno je sužavanje baze piramide te veće proširivanje vrha baze, tj. povećanje broja starog stanovništva (sl. 6.).

Tri desetljeća kasnije, vidljivo je da je oblik dobno-spolne piramide ravničarske Đakovštine poprimio oblik urne te da se baza piramide suzila, od 3,8 % za muško i 3,6 % za žensko stanovništvo, na 2,6 % i za muško i za žensko stanovništvo (sl. 6. i sl. 7.). Očituje se veliko povećanje ženskog stanovništva u starijim dobnim skupinama, posebno u dobnoj skupini 75-79 godina. Iako vizualno djeluje da se sam vrh piramide suzio, treba uzeti u obzir da je posljednja dobna skupina 1981. godine bila 74 i više godina, dok je 2011. godine to bila 95 i više godina.

Sl. 6. Dobno-spolna struktura stanovništva ravničarske Đakovštine 1981. godine

Izvor: DZS, 1981

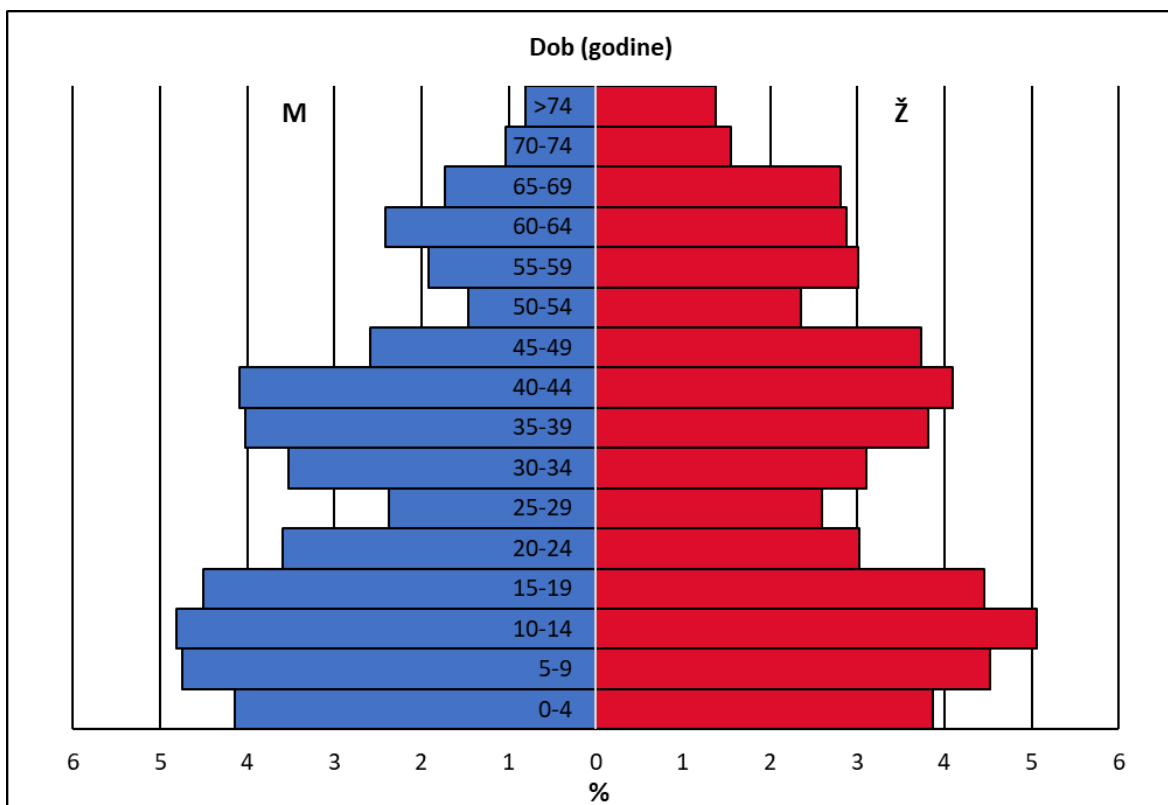
Sl. 7. Dobno-spolna struktura stanovništva ravničarske Đakovštine 2011. godine

Izvor: DZS, 2013

Dobno-spolni sastav stanovništva prigorske Đakovštine nešto se razlikuje od dobno-spolnog sastava ravničarske Đakovštine, no moguće je primijetiti određene pojave u obje dobno-spolne piramide. Naime, demografska starost u prigorskoj Đakovštini prvi put je zabilježena 1971. godine, 10 godina prije nego u ravničarskom dijelu Đakovštine. Kao i u ravničarskom dijelu Đakovštine, i ovdje su primjetne krnje generacije (50-54 i 25-29 godina) (sl. 8.). Te se generacije poklapaju s onim koje se odnose na ravničarsku Đakovštinu, a gdje su u pitanju 35-39 te u manjoj mjeri 60-64 godina. Jasno je da su oba prostora svoje stanovništvo gubila tijekom ratova u 20. stoljeću, a krnje generacije se poklapaju, jer su u razmaku od 10 godina, koliko i popisi stanovništva 1971. i 1981. godine.

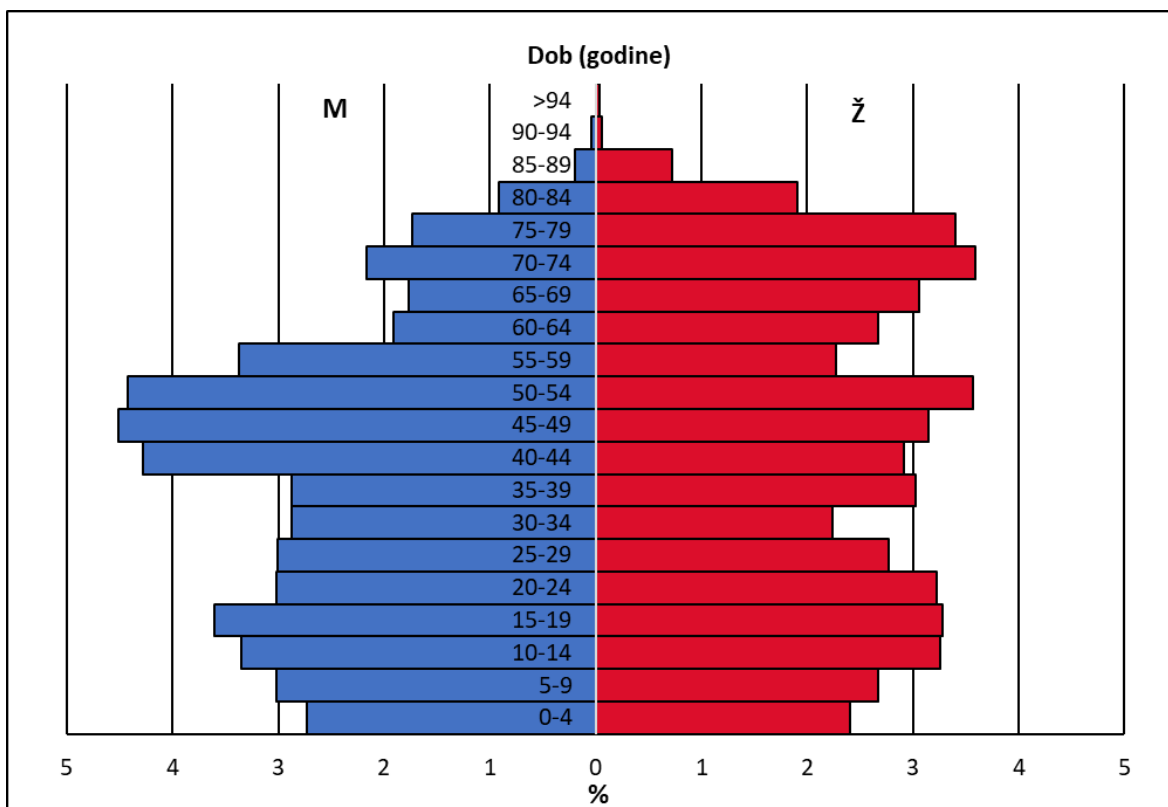
I na ovom je području prisutna pojava diferencijalnog mortaliteta i diferencijalnog nataliteta. Već 1971. godine dobno-spolni sastav ovog prostora činio je zrelo ili stacionarno stanovništvo i konveksni oblik dobno-spolne piramide, koji je počeo prelaziti u oblik urne (sl. 8.).

Dobno-spolna piramida prigorske Đakovštine 2011. godine poprima oblik urne, tj. prikazuje izrazito staro stanovništvo, a udio starijih od 65 godina iznosi 19,5 % (sl. 9.). Vidljivo je da u mlađim dobnim skupinama dominira muško stanovništvo. U dobnim skupinama 40-44, 45-49, 50-54, 55-59 godina, u velikoj mjeri dominira muško stanovništvo, što negativno utječe broj sklopljenih brakova. Budući da je broj žena u navedenim dobnim skupinama mnogo manji od broja muškaraca u istim, može doći do smanjenoj sklapanja brakova, što neposredno dovodi i do smanjenog broja novorođenčadi. U starijim dobnim skupinama (60 i više godina), u velikoj mjeri brojčano dominiraju žene (sl. 9.).

Sl. 8. Dobno-spolna struktura stanovništva prigorske Đakovštine 1971. godine

Izvor: Savezni zavod za statistiku SFRJ, 1973

Sl. 9. Dobno-spolna struktura stanovništva prigorske Đakovštine 2011. godine

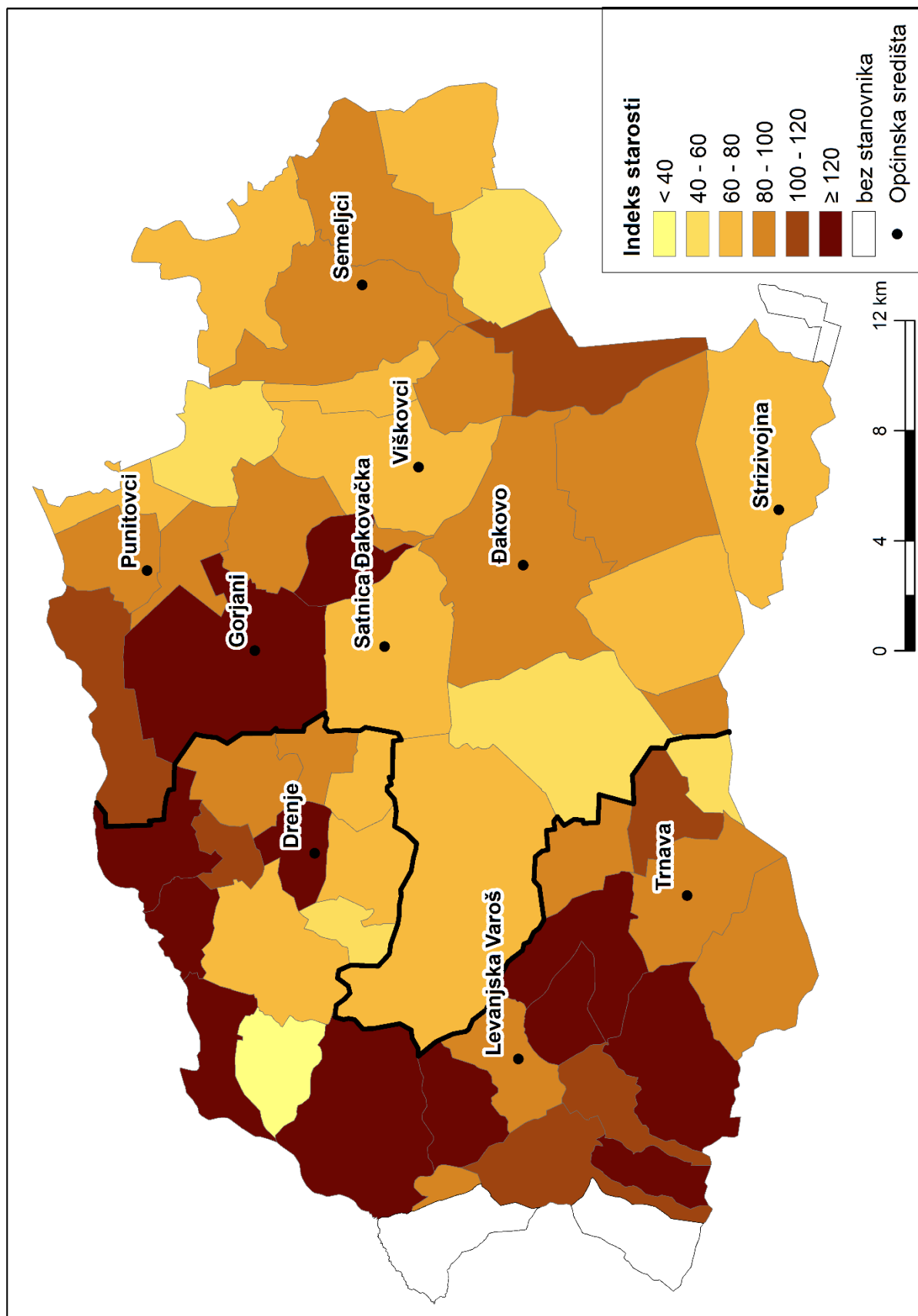
Izvor: DZS, 2013

U daljnjoj analizi korišten je indeks starosti po naseljima 2011. godine. Cilj je jasnije predočiti demografsku sliku promatranog prostora, koristeći podatke zadnjeg popisa stanovništva. Indeks starosti prikazuje brojčani odnos starog stanovništva (60 i više godina) i mladog stanovništva (0 - 19 godina). Pokazatelj je izračunat na razini naselja na području cijele Đakovštine. Naselja s vrijednosti 40 i manje, označavaju da u tom naselju ima 40 ili manje starih na 100 mladih. Tamo gdje je vrijednost 100, podjednak je broj starih i mladih, a gdje je vrijednost veća od 100, broj starih je veći od broja mladih.

I ovdje se mogu razgraničiti prigorski dio od ravničarskog dijela Đakovštine. Naime, u ravničarskom dijelu samo dva naselja imaju vrijednost indeksa 120 ili više (Gorjani i Ivanovci Gorjanski) te isto tako samo dva imaju vrijednost indeksa 100 – 120 (Krndija i Đurđanci). Nijedno naselje nema vrijednost indeksa nižu od 40, što znači da su sva naselja ravničarske Đakovštine ušla u demografsku starost. Tri naselja imaju vrijednost indeksa 40 – 60 (Selci Đakovački, Vrbica i Široko Polje). Ostatak naselja ima vrijednost indeksa starosti između 60 i 80 te između 80 i 100, a među njima je i jedini grad ovog prostora, Đakovo. Indeks starosti centralnog naselja Đakovo, iznosi 87,4 %, što znači da je u jedinom gradu u Đakovštini omjer takav, da na 87,4 starih, ima 100 mladih stanovnika (sl. 10.). Usporedi li se to s indeksom starosti na razini cijele države (115,0 %), vidljivo je da je brojčani omjer starog i mladog stanovništva u Đakovštini mnogo povoljniji nego isti na razini cijele države (DZS, 2013).

U prigorskoj Đakovštini većinom dominira vrijednost indeksa jednaka ili veća od 120, što znači, da u je u većini tih naselja indeks starosti viši od hrvatskog prosjeka te ta naselja karakterizira poprilično staro stanovništvo. U manjoj mjeri zastupljena su naselja s vrijednošću indeksa 100 – 120 te 80 – 100, a samo su dva naselja s vrijednošću indeksa 40 – 60 (Dragotin i Mandićevac) te njih tri s vrijednošću 60 – 80 (Pridvorje, Preslatinci i Slatnik Drenjski) (sl. 10.). Borovik je jedino naselje prigorske Đakovštine, ali i Đakovštine općenito, kojem je indeks starosti niži od 40, točnije, iznosi 0. To znači da u njemu ne živi ni jedan stanovnik stariji od 60 godina. Međutim, u tom naselju 2011. godine živjelo je samo 6 stanovnika. Milinac je jedino naselje koje je 2011. godine imalo vrijednost indeksa starosti 100, što znači da je u njemu živio jednak broj stanovnika 0-19 godina i 60 i više godina. Također, kao i Borovik, Milinac je manje naselje, u kojem je navedene godine živjelo tek 28 stanovnika (sl. 10.).

Tri naselja promatrane godine nisu imala stanovnika, a to su Merolino Sikirevačko, Borojevci i Čenkovo (sl. 10.).

Sl. 10. Indeks starosti po naseljima Đakovštine 2011. godine

Izvor: DZS, 2013

5. UZROCI DEMOGRAFSKOG STARENJA U ĐAKOVŠTINI

Glavni faktori demografske starosti na prostoru Đakovštine su smanjivanje stopa nataliteta, kao i smanjivanje stopa mortaliteta starijih dobnih skupina. Postoji nekoliko glavnih činitelja brzog smanjivanja nataliteta u Hrvatskoj, a isti se odnose i na područje Đakovštine. To su zasigurno iseljavanje mladih u dužem periodu, od nekoliko desetljeća, zatim gubitci stanovnika tijekom dvaju svjetskih ratova, kao i tijekom Domovinskog rata, model industrijalizacije s velikim naglaskom na tešku industriju te koncentraciju industrije u većim gradovima, nepovoljna agrarna politika te nepostojanje populacijske politike (Mečev i Vudrag, 2012).

Iseljavanje mladog stanovništva jedan je od glavnih faktora koji je posredno i neposredno utjecao na starenje stanovništva Đakovštine, a posebno njenog prigorskog dijela. Naime, mlado stanovništvo posljednjih desetljeća teži ka većoj kvaliteti života, kao i većoj plaći te nije rijetkost da mlade osobe u svojim 20-im godinama napuste rodni kraj, a ponekad i državu. Osim toga, Đakovo nema vlastito veleučilište te stoga studenti odlaze u ostale gradove Hrvatske, a ponekad tamo i ostanu po završetku studija. Također, postoje situacije kada mladi nisu zadovoljni seoskim načinom života te „bježe“ u gradove ne bi li promijenili sredinu i način života.

Svjetski ratovi u velikoj su mjeri utjecali na stanovništvo Hrvatske i njeno demografsko stanje, no posebno u istočnoj Slavoniji, pa tako i Đakovštini, Domovinski rat 1990-ih godina poprilično je negativno utjecao na dobno-spolni sastav stanovništva. Došlo je do pojava „krnjih generacija“ kao i dominacije žena u starijim dobnim skupinama.

Također, industrija je pretežito koncentrirana u gradu Đakovu, dok okolna sela ostaju agrarnog karaktera. Budući da funkcija rada u Đakovu nije dovoljno razvijena za formiranje većeg područja dnevne cirkulacije radne snage, velik broj stanovnika iz pojedinih općina, a posebice općina prigorske Đakovštine, trajno se preselio u Đakovo (Jukić, 2007). Time seoska naselja Đakovštine sve više depopuliraju.

Nepovoljna agrarna politika nije samo problem Đakovštine, već i cijele Hrvatske. Naime, ona ne potiče mlado stanovništvo na ostanak u seoskim naseljima i bavljenje poljoprivredom, već je provodila takve mjere, koje su u konačnici poticale odlazak mladih u gradove (Mečev i Vudrag, 2012).

Slično tome, problem kod populacijske politike je taj što ona nije postojala ili nije bila dovoljno dobra te svojim mjerama nije poticala na rađanje i porast nataliteta te uz to, nije ni destimulirala odlazak mladog stanovništva u inozemstvo (Mečev i Vudrag, 2012).

Važno je napomenuti da je uzrok feminizacije starijih dobnih skupina posljedica diferencijalnog mortaliteta, selektivne emigracije stanovništva po spolu, tj. veće emigracije muškog stanovništva, kao i veće smrtnosti muškaraca u ratovima tijekom 20. stoljeća (Peračković i Pokos, 2015).

6. POSLJEDICE DEMOGRAFSKOG STARENJA U ĐAKOVŠTINI

Demografsko starenje i iseljavanje radno-aktivnog stanovništva dovodi do zapuštanja obradivih površina. Starije stanovništvo koje ostaje u selima, većinom ne može samo obrađivati poljoprivrednu površinu te se ona s vremenom pretvara u šikaru, a kasnije u šumu. To je posebno karakteristično za općine prigorske Đakovštine. Uzme li se za primjer općina Levanjska Varoš, u naseljima Ovčara, Majer i Musić, velike poljoprivredne površine su zapuštene i neobrađene. U zapadnijim naseljima općine vlada u pravilu brdski reljef te su poljoprivredne površine na tom području obrasle šumom jer depopulacija traje već duže vrijeme (Jukić, 2007).

Depopulacija i demografsko starenje takvih seoskih naselja dovode do slabije gospodarske razvijenosti, zastarjelosti, kao i vrlo malih ulaganja u infrastrukturu. Osim toga, dolazi i do postupnog gašenja centralnih funkcija te se u jednom selu duboko zahvaćenom demografskim starenjem često nalazi samo jedna pošta, trgovina i ugostiteljski objekt. Zbog opadajućeg značenja poljoprivrede, trgovine poljoprivrednim proizvodima su često napuštene (Jukić, 2007).

Osim negativnih posljedica povezanih s propadanjem poljoprivrednih zemljišta, kao i infrastrukture, demografsko starenje dovodi i do određenih demografskih procesa. Naime, budući da stanovništvo fertilnog kontingenta sve više stari, stope nataliteta nastavljaju opadati, što dovodi do još jačeg ubrzanja procesa starenja stanovništva. Taj se proces zove efekt naraštajnog pomaka (Wertheimer-Baletić, 1999 prema Živić, 2003).

Starenje stanovništva Đakovštine dovelo je do povećanja javnih izdataka za zdravstvo, mirovine i socijalnu skrb. Zbog sve većih pritisaka na zdravstveni sustav, kao i sve manjeg udjela radno aktivnog stanovništva, ti se izdatci povećavaju, a pritisak na radni kontingent sve je veći (Obadić i Smolić, 2008).

6. 1. MOGUĆA RJEŠENJA ZA UBLAŽAVANJE POSLJEDICA

Trenutno nije izgledno da će doći do većeg poboljšanja u smislu usporavanja demografskog starenja. To je zbog toga, što je velika većina teritorija Republike Hrvatske zahvaćena ovim procesom te taj proces traje već nekoliko desetljeća. Također, u Đakovu se proces ukorijenio i stanovništvo sve više stari i prosječna dob se povećava iz popisa u popis.

Međutim, mjere i rješenja koja bi mogla pomoći pri ublažavanju negativnih posljedica koje demografsko starenje donosi postoje, no nije ih jednostavno provesti. Mislim da bi najefikasnije bilo naći nešto, što bi mlade privuklo natrag i zadržalo u Đakovštini. Pod tim se, naravno, misli na priliku zapošljavanja. Mladi iseljavaju prvenstveno u potrazi za obrazovnim mogućnostima, ali i mogućnostima zapošljavanja. Ukoliko bi se u Đakovu i u okolici otvorila određena industrijska postrojenja, mnogo bi stanovnika dobilo priliku za zapošljavanjem i razlog za ostanak u đakovačkom kraju, a u konačnici i u Hrvatskoj.

Osim industrije, važno je poticati i ulagati u poljoprivredu jer se Đakovština, a posebice njen ravničarski dio, nalazi na vrlo plodnom tlu, koje bi uz određene tehnike i radnu snagu, moglo donijeti mnogo ploda. Trebalo bi se više poticati mlade poljoprivrednike na otvaranje vlastitih OPG-ova.

Također, važno je i obnoviti zastarjelu infrastrukturu, kako bi komunikacija između naselja bila pogodnija.

7. ZAKLJUČAK

Demografsko starenje izrazito je nepovoljan proces, koji je zahvatio područje Đakovštine te njen prigorski, ali i ravničarski dio. Određen prirodnim kretanjem, migracijama te ratovima, ima vrlo negativan utjecaj na daljnje kretanje stanovništva. Uz usporavanje stopa porasta stanovništva, smanjivanje stopa rodnosti, a povećanje općih stopa smrtnosti, on utječe i na smanjivanje učestalosti migracija te na sve veće pritiske na zdravstvo, kao i na poremećaj u odnosu radnog i postradnog kontingenta.

Stanovništvo Đakovštine u demografsku starost ušlo je početkom 1970-ih godina, a prema demografskim pokazateljima, lako se može odvojiti prigorski dio od ravničarskog dijela Đakovštine. U ravničarskom su dijelu pokazatelji prikazali nešto povoljnije stanje nego u prigorskom, što se može povezati s prometnom izoliranošću većeg dijela naselja prigorske Đakovštine, kao i činjenicom da u njoj živi samo seosko, dobno starije stanovništvo. Oblik dobno-spolnih piramida, koji prikazu dobno-spolni sastav stanovništva, poprimio je oblik urne, što odražava smanjenje udjela mladog, a povećanje udjela starog stanovništva. Također, u dobno-spolnim piramidama prisutna je feminizacija starih generacija, kao i krnje generacije. Povezano sa starenjem stanovništva promatranog prostora, prisutan je i proces depopulacije te su već 3 naselja od 56 promatranih, do 2011. godine depopulirala, a slično bi se moglo dogoditi i još pojedinim manjim naseljima, što će se moći pratiti kroz naredne popise stanovništva. Starenje i depopulacija stanovništva dovode do postepenog zapuštanja poljoprivrednih površina, propadanja infrastrukture, kao i ostalih djelatnosti.

Broj starih na 100 mladih stanovnika u Đakovštini i Hrvatskoj svakim je popisom stanovništva sve veći te će to u budućnosti dovesti ovaj geografski prostor u još nepovoljniju situaciju. Za očekivati je da će se udio starog stanovništva nastaviti povećavati, a to će zahtijevati bolje mjere i populacijske politike kojima bi se takvo demografsko stanje reguliralo. Nastavi li se proces demografskog starenja odvijati trendom kojim se odvija, moguće je za očekivati vrlo nepovoljnu situaciju vezanu uz mirovinske sustave i zdravstvenu zaštitu. Udio umirovljenog u odnosu na udio radno aktivnog stanovništva će se nastaviti povećavati te će radnici osjećati sve veći pritisak te će sve više novca odlaziti u mirovinske fondove.

Kako bi se demografsko, a time i gospodarsko stanje poboljšalo, potrebno je ulaganje u infrastrukturu, obrazovanje mladih te su najbitnije mjere poticaja mladih na ostanak u Đakovštini kao i mogućnost zapošljavanja.

POPIS LITERATURE

Augustinović, M., 1997: Kratki osvrt na pojedine karakteristike i probleme stanovništva Đakovštine, *Zbornik Muzeja Đakovštine* 4 (1), 141-164.

Bejaković, P., 2002: Alica Wertheimer-Baletić: Stanovništvo i razvoj. Mate-Zagreb, Biblioteka Gopodarska misao, Zagreb 1999., str. 655. (prikaz), *Ekonomski pregled* 53 (3-4), 404-410.

Čar, T., 2016: *Demogeografski razvoj Đakovštine nakon 1981. godine*, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu.

Čatić, I., 2017: *Toponimija Đakovštine*, Doktorska disertacija, Sveučilište u Osijeku.

Jukić, M., 2007: Utjecaj demogeografskih procesa na transformaciju đakovačkog kraja, *Hrvatski geografski glasnik* 69 (2), 79-98.

Marković, M., 1976: *Đakovo i Đakovština*, Zbornik Đakovštine 1, JAZU, Centar za znanstveni rad Vinkovci, Zagreb, 147-347, prema: Čar, 2016.

Marković, M., 2002: *Slavonija – Povijest naselja i podrijetlo stanovništva*, Golden Marketing, Zagreb, prema: Čar, 2016.

Mečev, D., Vudrag, N., 2012: Utjecaj demografskog procesa starenja na gospodarska kretanja u Republici Hrvatskoj, *Praktični menadžment* 3 (2), 37-41.

Nejašmić, I., 2005: *Demogeografija: stanovništvo u prostornim odnosima i procesima*, Školska knjiga, Zagreb.

Nejašmić, I., 2008: *Stanovništvo Hrvatske: demogeografske studije i analize*, Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb.

Nejašmić, I., Toskić, A., 2013: Starenje stanovništva u Hrvatskoj – sadašnje stanje i perspektive, *Hrvatski geografski glasnik* 75 (1), 89-110.

Obadić, A., Smolić, Š., 2008: Ekonomske i socijalne posljedice procesa starenja stanovništva, *Ekonomski istraživanja* 21 (2), 86-98.

Peračković, K., Pokos, N., 2015: U starom društvu – Neki sociodemografski aspekti starenja u Hrvatskoj, *Društvena istraživanja* 24 (1), 89-110.

Wertheimer-Baletić, A., 1982: *Stanovništvo i ekonomski razvitak*, Informator, Zagreb, prema: Jukić, 2007.

Wertheimer-Baletić, A., 1991: *Promjene u ekonomsko-socijalnoj strukturi stanovništva Hrvatske u poslijeratnom razdoblju*, Ekonomski fakultet i Institut za ekonomska istraživanja, Zagreb, prema: Peračković i Pokos, 2015.

Wertheimer-Baletić, A., 1999: *Stanovništvo i razvoj*, Mate, Zagreb, prema: Nejašmić i Toskić, 2013; Peračković i Pokos, 2015; Živić, 2003.

Winkler, W., 1954: *Irregular Influences on the Age Distribution of Population*, UN World Population Conference, Rim, prema: Nejašmić, 2005.

Živić, D., 2003: Demografske odrednice i posljedice starenja stanovništva Hrvatske, *Revija za socijalnu politiku* 10 (3), 307-319.

POPIS IZVORA

Državni zavod za statistiku. Excel tablica 1.1.2. Popis stanovništva 1981.: stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima.

Državni zavod za statistiku (DZS), 1994: Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstava 31. ožujak 1991.: stanovništvo prema spolu i starosti, po naseljima, Statistička izvješća 882, Zagreb.

Državni zavod za statistiku (DZS), 2003: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2001.: stanovništvo prema spolu i starosti, po naseljima, www.dzs.hr (14. 8. 2021.).

Državni zavod za statistiku (DZS), 2013: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.: stanovništvo prema spolu i starosti, po naseljima, www.dzs.hr (14. 8. 2021.).

Savezni zavod za statistiku i evidenciju FNRJ, 1951: Konačni rezultati popisa stanovništva od 15 marta 1948 godine: stanovništvo po starosti i polu, Savezni zavod za statistiku i evidenciju FNRJ, Beograd.

Savezni zavod za statistiku FNRJ, 1959: Popis stanovništva 1953: vitalna i etička obeležja, konačni rezultati za FNRJ i narodne republike, Savezni zavod za statistiku FNRJ, Beograd.

Savezni zavod za statistiku SFRJ, 1965: Popis stanovništva 1961.: pol i starost, rezultati za naselja, Savezni zavod za statistiku SFRJ, Beograd.

Savezni zavod za statistiku SFRJ, 1973: Popis stanovništva i stanova 1971.: stanovništvo, pol i starost – I deo, rezultati po naseljima i opštinama, Savezni zavod za statistiku SFRJ, Beograd.

POPIS GRAFIČKIH PRILOGA

Sl. 1. Administrativna podjela Đakovštine po općinama i naseljima.....	2
Sl. 2. Geografski položaj Đakovštine.....	4
Sl. 3. Usporedba indeksa starosti Đakovštine, njenog ravničarskog I prigorskog dijela te Hrvatske u razdoblju od 1961. do 2011. godine.....	13
Sl. 4. Dobno-spolna struktura stanovništva Đakovštine 1971. godine.....	16
Sl. 5. Dobno-spolna struktura stanovništva Đakovštine 2011. godine.....	16
Sl. 6. Dobno-spolna struktura stanovništva ravničarske Đakovštine 1981. godine.....	18
Sl. 7. Dobno-spolna struktura stanovništva ravničarske Đakovštine 2011. godine.....	18
Sl. 8. Dobno-spolna struktura stanovništva prigorske Đakovštine 1971. godine.....	20
Sl. 9. Dobno-spolna struktura stanovništva prigorske Đakovštine 2011. godine.....	20
Sl. 10. Indeks starosti po naseljima Đakovštine 2011. godine.....	22

POPIS TABLIČNIH PRILOGA

Tab. 1. Pokazatelji starenja stanovništva Đakovštine i njezinih dijelova u period 1961. – 2011. godine.....	12
Tab. 2. Pokazatelji starenja stanovništva Hrvatske 1948. i 1953. godine.....	14